

พระธรรมเทศนา เรื่อง มาตาปิตุภกา
โดย พระธรรมศากยวงศ์วิสุทธิ์ (อนิล ฐมมสาภิโย)
แสดง ณ พระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร
วันอาทิตย์ที่ ๑๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๕
เวลา ๐๙.๐๐ - ๑๐.๐๐ น.

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส.

พรหมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร

อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกาติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา สอนองกุศลเจตนา ความตั้งใจอันเป็นกุศลแห่งท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่มีความจำนงฟังธรรมในวันอาทิตย์ ทางวัดบวรนิเวศวิหารจึงได้จัดให้มีการแสดงธรรมสอนองกุศลเจตนาขึ้น

การฟังธรรมนั้น แม้อคติทางพระพุทธศาสนา จะมีกำหนดในวันพระ อันเรียกว่า วันธรรมสวนะ แต่ก็ไม่จำกัดเพียงเท่านั้น เมื่อมีความประสงค์จะฟังเมื่อใด และมีผู้แสดง ก็ฟังได้เมื่อนั้น ไม่เป็นการขัดข้อง และการที่มาปรารภวันอาทิตย์ พวกกันมาฟังธรรมเช่นนี้ ได้ชื่อว่า ได้ถือเอาโอกาสแห่งวันว่างงานหรือราชการ มาประชุมกันสวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีล กับฟังพระธรรมเทศนา เป็นการชำระร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ จึงชื่อว่า ได้ถือเอาวันว่างนี้ทำประโยชน์ให้แก่ตนอีกประการหนึ่ง

ในทางธรรมนั้น ย่อมมีความสงบต่างจากทางโลก ฟังเห็นตั้งต้นแต่เข้ามาสู่วัด ก็จะประสบพบเห็นบุคคลผู้ทรงศีล ปุชนิยสถาน และพระพุทธรูปปฏิมา เป็นต้น ดังเมื่อเข้ามาประชุมอยู่ในพระอุโบสถนี้ หรือเปิดเครื่องมือสื่อสารนั่งฟังพระธรรมเทศนาไลฟ์ที่ฟ้านักของตน ก็ได้ประสบความสงบ ได้เห็นพระพุทธรูปปฏิมา โดยเฉพาะคือพระพุทธรูปชินสีห์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารนี้ เป็นเครื่องหมายแห่งพระคุณของพระพุทธเจ้า เป็นอันว่า ได้ประสบความสงบจากสถานที่ เป็นต้น ตรงกันข้ามกับสถานที่ข้างนอก และเมื่อได้ฟังธรรม คำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา ก็จะประสบกับคำพูด กับเรื่อง และกับรสของเรื่อง ต่างไปจากภายนอก

เพราะฉะนั้น การที่ได้มาฟังธรรมในวันอาทิตย์ สำหรับผู้ที่ไม่คุ้นกับพระธรรมเทศนา ก็ย่อมจะได้ฟังถ้อยคำสำนวนที่แปลกออกไปบ้าง ได้ฟังเรื่องที่เป็นไปในทางสงบเยียบง่าย ได้รสของเรื่องที่ได้ฟังนั้นในทางที่จิตบ้าง แต่เมื่อได้คุ้นกับพระธรรมเทศนา คุ้นกับถ้อยคำสำนวนทางธรรม คุ้นกับเรื่องของธรรม และได้ประสบความสงบ ได้ประสบความจริง และเริ่มได้ความสุขที่เกิดจากความสงบ และความสุขที่เกิดจากความรู้จริงขึ้นบ้างแล้ว ก็จะเริ่มได้รสของธรรมขึ้นไปโดยลำดับ และยิ่งเมื่อได้ปฏิบัติธรรมไปตามกำลังสามารถด้วยแล้ว ก็จะได้ประสบรสของธรรมทวีขึ้นไป

และจะเห็นความจริงของตน เห็นความจริงของโลก ทำให้สามารถประพடுத்தันรักษาตน ให้เป็นคนดีมีความสุขความเจริญอยู่ในโลก อันประกอบด้วยความทุกข์นี้ได้ด้วยความสะดวก

อนึ่ง เมื่อวันที ๑๒ สิงหาคมที่ผ่านมา นับเป็นวันสำคัญวันหนึ่งของชาวไทย คือ วันแม่แห่งชาติ และในวันสำคัญเช่นนี้ เราต่างรำลึกถึงพระคุณของแม่ของตน อันหาประมาณไม่ได้ และรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง แม่แห่งชาติ ซึ่งปีนี้พระองค์ทรงมีพระชนมายุครบ ๙๐ พรรษา เพื่อเป็นการต่อเนื่องแห่งวันแม่แห่งชาติ พระธรรมเทศนาในวันนี้จะได้วิชันนาในพระธรรมเทศนาอันว่าด้วยมาตาปิตุภคณา เป็นเครื่องประดับสติปัญญา ส่งเสริมศรัทธาความเชื่อ และวิริยะความพากเพียร ของท่านทั้งหลาย ผู้เป็นพุทธบริษัท ให้เจริญอกงามก้าวหน้ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

มีคำพูดสั้น ๆ อยู่สองคำที่ลึกซึ้งกินใจและมีอานุภาพมาก คำหนึ่งคือคำว่า “แม่” คำหนึ่งคือคำว่า “พ่อ” ในภาษาบาลีเอาคำว่า “แม่” นำหน้า เช่น เวลาพระเจริญพุทธมนต์จะมีคำว่า “มาตาปิตุ อภิภูฐานัง” (การบำรุงมารดาบิดา) คำว่าแม่ หรือ มาตุ ในภาษาบาลี แปลได้สองอย่าง ๑) มาตุ แปลว่า “ผู้รักลูกโดยธรรมชาติ” ๒) มาตุ แปลว่า “ผู้ยังลูกให้ดีมีนม” หรืออิ่นยหนึ่ง แม่แปลได้สามอย่าง คือ ๑) แม่แปลว่าผู้เป็นใหญ่ ๒) แม่แปลว่าผู้มีใจอันเสมอก็ได้ ๓) แม่แปลว่าผู้บันดาลก็ได้ ก็คือเป็นผู้สร้าง หมายถึงเป็นผู้สร้างโลก สร้างลูก บันดาลให้เราท่านทั้งหลาย ได้เกิดมา

“แม่” แปลว่าผู้เป็นใหญ่ คือ อะไรใหญ่ ๆ ในโลกนี้จะเอาคำว่า “แม่” นำหน้าไม่นิยมเอาคำว่าพ่อนำหน้า อาจมีบ้างนิดหน่อย เช่น เป็นใหญ่ในเหล็กเรียกแม่เหล็ก เป็นใหญ่ในตลาดเรียกแม่ค้า เป็นใหญ่ในกองเรียกแม่กอง (แม่กองธรรม, แม่กองบาลี) เป็นใหญ่ในทัพเรียกแม่ทัพ เป็นใหญ่ในเรือนเรียกแม่เรือนหรือแม่ศรีเรือน เป็นใหญ่ในบ้านเรียกแม่บ้าน เป็นใหญ่ในครัวเรียกแม่ครัว ตกลงคำว่า “แม่” เป็นใหญ่ คือ เป็นใหญ่ต่อชีวิตจิตใจของลูกคู่กับพ่อ

แม่แปลว่าผู้มีใจอันเสมอก็ได้ คือ มีความรักลูกเสมอต้นเสมอปลาย ลองนึกดูว่าในโลกนี้มีคนที่เรารักและรักเรามาก แต่ว่ารักของใคร ๆ ก็เป็นอนิจจังเอาแน่ไม่ได้ วันนี้รักพรุ่งนี้อาจจะชังก็ได้ วันนี้ชังพรุ่งนี้อาจจะแข่งก็ได้ แม้แต่ความรักของสามีภรรยาที่เอาแน่ไม่ได้ ขณะที่สามภรรยา ก็เพราะพันธะทางกฎหมายบังคับ ต่อเมื่อใดขัดใจกันหย่าขาดจากกันความเป็นสามีภรรยาก็หมดไป แต่ว่าความรักของแม่ที่มีต่อลูกซื้อไม่ได้ขายไม่ขาด เพราะด้วยสายรกสายเลือด สายรัก คนอื่นต่ออาจจะตีให้ตายก็ได้ แต่แม่ตีก็เพื่อให้จำย้าความคิดเพื่อมิให้ผิดซ้ำแล้วซ้ำอีก ถึงตีต่อก็เพื่อให้ลูกได้ดี รักแท้ไม่แปรผันคือความรักของแม่ รักอื่นไม่แน่มั่นนอน แล้วแต่อาภรณ์ และความพึงพอใจ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มาตา มิตตํ สเก ชเร” แปลความว่า มารดาเป็นมิตรในเรือน เป็นมิตรในบ้าน เป็นอาจารย์ประจำชีวิต เป็นพรหมลิขิตชีวิตของลูก ท่านโสมนันทบัณฑิตบรมโพธิสัตว์ คืออดีตชาติของพระพุทธเจ้าได้แสดงถึงบทบาทสำคัญของบุพการีว่า พ่อแม่เป็นพรหมจตุรพักตร์พิทักษ์ลูก ท่านสอนให้รู้ผิดรู้ถูกเป็นครูใหญ่ พ่อแม่เป็นพระอรหันต์ทองคำผ่องอำไพ พ่อแม่เป็นผู้ให้ ใครมีปาน แสดงว่าพ่อแม่ให้มาก ๆ ชนิดว่าไม่มีใครในโลกนี้จะให้เท่า ให้สารพัดอย่าง เป็นทิศเบื้องหน้า เป็นบุคคลหาได้ยากเป็นบุพการีและเป็นปูชนียบุคคล เป็นทิศเบื้องหน้าคือ

เกิดก่อนนำหน้าเรามาก่อน เป็นบุคคลหาได้ยาก ใครก็ตามขาดพ่อเหมือนถ่อหัก ขาดแม่เหมือนแพแตก แสดงถึงความสำคัญของท่านจะหาใครมาทดแทนก็ไม่ได้ ถึงหาได้ก็ไม่ได้เชื่อว่าพ่อที่เกิดแม่ที่ให้กำเนิด เป็นพ่ออย่างอื่นแม่อย่างอื่นไป บุพการีเป็นผู้ทำดีแก่เราก่อนใครอื่นทั้งหมด คนอื่นเขาจะทำให้แก่เราก็ตอเมื่อทำดีแก่เขาก่อน แต่พ่อแม่ทำดีตั้งแต่ว่าลูกมาปฏิสนธิอยู่ในครรภ์ ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าลูกจะเกิดเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เป็นคนร้ายหรือคนดี จะเป็นเศรษฐีหรือยาก เป็นวินัยหรือราชา จะกตัญญูหรืออกตัญญู ท่านไม่รู้แต่ก็ทำดีให้แล้ว ท่านจึงเป็นปูชนียบุคคล แปลว่าบุคคลที่สมควรแก่การยกย่องเชิดชูบูชา เพราะพ่อแม่มีบทบาทสำคัญต่อเราท่านทั้งหลาย สรุปได้ใน ๕ ส. ๑) เป็นผู้สร้างสรร ๒) สั่งสอน ๓) ส่งเสริม ๔) ส่งเสีย จึงทำให้เราท่านทั้งหลายได้ประสบพบกับ ส. ที่ ๕) ส่องแสง เพราะถ้าท่านไม่สร้างสรร สั่งสอน ส่งเสริม ส่งเสีย เราจะส่องแสงได้อย่างไร พระคุณท่านจึงสุดจะพรรณนา จะเอาท้องฟ้าเป็นกระดาดช เอามาสมุทเป็นหมึกวาด เอามาจดจารบันทึกพระคุณท่านนั้นเป็นอันไม่พอ

ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้ว คือแม่แห่งชีวิตหรือแม่บังเกิดเกล้า เราทุกท่านทุกคนที่อยู่ดีมีสุขทุกวันนี้เรามีได้มีเพียงแม่เดียว มิใช่มีแต่แม่แห่งชีวิต เรายังมีแม่แห่งธรรมชาติที่เราต้องอาศัย เช่น แม่น้ำที่เราได้อาศัยดื่มกินบริโภคใช้สอยแม่ธรณีที่อยู่อาศัยรองรับ แม่โพสพข้าวที่เราบริโภค เราทุกท่านทุกคนอาศัยแม่ทั้งนั้นเกื้อกูลหนุนชีวิตเราและเราก็มีแม่แห่งชาติที่มีพระคุณต่อชาวไทยทั้งชาติ “แม่แห่งชาติ” คือสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และเรายังเคยมี “แม่ฟ้าหลวง” คือ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี แม่ฟ้าหลวงของปวงชนชาวไทยซึ่งเป็นแม่ฟ้าที่ลาลับไปแล้ว คนไทยโชคดีคนชาติอื่นมีสองแม่ คือแม่แห่งชีวิตกับแม่แห่งธรรมชาติ แต่เราชาวไทยมีได้ถึงสี่แม่ คือ ยังมีแม่แห่งชาติและแม่ฟ้าหลวงที่ทรงเสียสละสุขส่วนพระองค์เพื่อพระราชทานเป็นสุขแก่พสกนิกรถ้วนหน้า

เมื่อกล่าว่าย ๆ สั้น ๆ พระธรรมเทศนาในวันนี้ แสดงเรื่องแม่ ที่นี้การพูดการแสดงนั้นก็มียุหลายระดับ เป็นขั้นต้น ๆ ก็มี เป็นขั้นลึก ๆ ก็มี ถ้าแสดงอย่างภาษาธรรมดาเรียกว่าโดยภาษาคน โดยบุคลาธิษฐานอย่างนี้ก็มี พูดไปตามวัตถุ พูดไปตามบุคคล พูดไปตามความรู้สึกธรรมดาสามัญของคนทั่วไป ส่วนถ้าว่าจะแสดงโดยภาษาธรรม ต้องเอาความหมายที่ลึกซึ้งไปกว่านั้นมาพูดกัน ถ้าเราพูดว่าพ่อแม่ในภาษาคน ก็เหมือนกับเด็ก ๆ ก็รู้ว่าคนไหนเป็นพ่อคนไหนเป็นแม่ เขาทำหน้าที่ต่างกันอย่างไรอยู่ที่บ้าน นี่ก็คือพ่อแม่ในภาษาคน ตามความรู้สึกนึกคิดเห็นได้ของคนธรรมดา เกือบจะไม่ต้องอธิบาย พ่อแม่ให้กำเนิดมาแล้วก็เลี้ยงดู ช่วยเหลือจนสุดความสามารถของพ่อแม่ตามประเพณี มีพ่อ มีแม่ มีลูก มีหลาน มีเหลน แล้วแต่จะมี อย่างนี้เรียกว่าพ่อแม่ในภาษาคน แต่ถ้าพ่อแม่ในภาษาธรรมเขาไม่ได้เพิ่งเลี้ยงเอาที่ตัวร่างกายเช่นนั้น เพิ่งเลี้ยงถึงความหมายลึกซึ้งที่อยู่ในนั้น ดังพระพุทธานุชาดที่ยกไว้เป็นนิกเขปบทว่ามีว่า **พฺรหฺมาติ มาตาปิโตร** บิดามารดาชื่อว่าพรหม **ปุพฺพวาจิริยติ วุจฺจเร** ท่านกว่าว่าเป็นบูรพาจารย์ **อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ** เป็นอรหันต์ของลูก **ปชฺชาย อนุภุมฺปกฺกา** เป็นผู้เอ็นดูประชาสัตว์ กล่าวคือ พรหมคือบิดามารดา บิดามารดาเป็นพรหม อย่างนี้เรียกว่าพูดโดยภาษาธรรม ภาษาที่ลึกซึ้งไปกว่าภาษาคน

พ่อแม่คือผู้ให้เกิดเรามาทางร่างกาย แต่ถ้าพูดว่าบิดามารดาเป็นพรหม เล็งถึงพระพรหมผู้สร้าง ก็คือบิดามารดาสร้างเรามาอย่างพระพรหมสร้างโลก คำว่า “พรหม” หมายถึงความมีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทำอะไร

ไปด้วยความ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และก็จะทำเหมือนอย่างพระพรหม บิดาโดยแท้จริงก็ทำอย่างนั้น ทำแก่ ลูกอย่างนั้นคือทำด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ตลอดเวลา บิดามารดา จึงได้ชื่อว่าพรหมหรือพระพรหม ทุกคน ควรจะมองดูให้รู้โดยประจักษ์แก่ใจว่าบิดามารดาเป็นพระพรหมแก่ลูกอย่างไร

การเลี้ยงลูกเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ ความใกล้ชิด ความรักและความอบอุ่นจากพ่อแม่เป็นเรื่องสำคัญสำหรับเด็ก ถ้าเด็กไม่ได้สิ่งที่ว่านี้จากพ่อแม่ เด็กก็ต้องแสวงหา เมื่อไม่ได้จากทางที่ถูกต้อง ก็จะเป็นแรงสะท้อนให้เกิดผลเสีย ขึ้นมาได้ นี่เป็นหลักการเบื้องต้น ปัจจุบันนี้ ปัญหาอยู่ที่พ่อแม่ไม่ค่อยได้ใกล้ชิดลูก ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐาน แล้ว ต่อจากนั้นก็เกิดเป็นปัญหาอื่น ๆ ขยายตัวออกไป พ่อแม่ไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูก เลยให้โซเซียลมีเดียเลี้ยงไป หรือให้ แม่บ้านที่เป็นชาวต่างชาติเลี้ยงดูไป

พ่อแม่คงหนีไม่พ้นในฐานะของผู้ให้กำเนิด มีหน้าที่รับผิดชอบเอาใจใส่ดูแลลูกให้ได้รับความรักความอบอุ่น พร้อมทั้งสติปัญญา ซึ่งต้องเริ่มให้กันแต่เด็ก ๆ เพื่อให้เด็กรู้จักคิดเป็น รู้จักพิจารณา รู้จักใช้ปัญญา จึงจะเป็นการ เจริญงอกงามด้วยดี “เมตตา” อย่างเดียวนั้นไม่พอในการเลี้ยงดูเด็ก ตามหลักพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้ คุณธรรมข้อ “อุเบกขา” แก่ผู้ใหญ่ไว้ด้วย เพื่อให้ฝึกฝนเด็กได้รู้จักคิดและรับผิดชอบตนเองได้

จุดที่จะใช้อุเบกขานั้น ก็คือเมื่อสมควรที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องรับผิดชอบตนเอง รู้จักคิดพิจารณาเขาต้องทำ ไม่ใช่ พ่อแม่ทำให้หมด มีพ่อแม่พวกหนึ่งที่ไปสุดโต่งคือไม่สนใจเลย และมีอีกพวกหนึ่งก็โอ้อวดไปจนลูกทำอะไรไม่เป็น ไม่ รู้จักคิดอะไรด้วยตนเอง เราจึงต้องมีความพอดีทั้ง เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ตัวต้นกับตัวท้ายนี้ใช้ทั่วไปในยามปกติ ส่วน ๒ ตัวกลางคือ กรุณาและมุทิตานั้นใช้ในกรณีพิเศษ คือกรุณาเมื่อ ตกทุกข์ได้ยากหรือเจ็บไข้ มุทิตาเมื่อลูกประสบความสำเร็จ แต่คุณธรรม ๒ อย่างเป็นตัวตน คือ เมตตาและอุเบกขา

เมตตา นั้นพ่อแม่มีเป็นปกติอยู่แล้ว คือมีความรักความปรารถนาดีอยู่เสมอ เป็นมิตรมีไมตรีกับลูก ตลอดเวลา ส่วนอุเบกขาควรต้องใช้เมื่อเห็นว่าเป็นเวลาที่เขาคควรรับผิดชอบตัวเอง เมื่อควรคิดพิจารณาก็ให้เขาคิด เมื่อเด็กต้องการบ้านก็ให้เด็กทำ ไม่ใช่ไปคิดว่าแหม ลูกเราต้องลำบาก ต้องมาเจ็บตา มาเมื่อยนี้ว เลยทำการบ้าน ให้ลูกเสียเลย มีพ่อแม่บางคนคิดเลยเถิดกันขนาดนี้ กลัวลูกลำบาก นี่เป็นตัวอย่างของการมีอุเบกขา คือเมื่อถึงเวลาที่ลูกต้องรับผิดชอบตัวเอง เช่น ถ้าลูกต้องการบ้าน ก็อุเบกขา ให้ลูกทำการบ้านด้วยตนเอง ได้ใช้ความคิดของเขาเอง ฝึกหัดพัฒนาตนเอง พ่อแม่เพียงแต่ดูแลเป็นที่ปรึกษา

แต่ที่นี้ เราแปลอุเบกขาว่าไม่ค่อยถูก ไม่รู้ว่าอุเบกขามีความสำคัญอย่างไรในชีวิตของคนเรา อุเบกขาเป็นองค์ ธรรมสำคัญมากในระบบการฝึกฝนอบรม เป็นหลักที่จะทำให้รู้จักวางตัวในขณะเวลาที่เหมาะสม เพื่อให้คนนั้น เขา ได้พัฒนาตนเอง เมตตานั้นเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงให้คนไม่เกลียดไกลออกไปนอกทาง ให้อยู่ในแนวที่ดีงาม เพื่อจะได้ พัฒนาต่อไปได้ แต่การที่เขาจะพัฒนาได้เขาจะต้องพัฒนาตนเองด้วย ถ้าเรามีเมตตาคอยแต่ให้คอยแต่ช่วยอยู่ เรื่อย ๆ เด็กก็พัฒนาตนเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องมีอุเบกขาด้วย คือมีเมตตายึดเหนี่ยวไว้เพื่อไม่ให้เขาเกลียด ไปไหน พอเรามีอุเบกขา เขาก็จะอาศัยช่องว่างนี้พัฒนาตัวเองขึ้นไป

อุเบกขาจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญมาก และยากกว่าข้ออื่น ๆ เพราะอุเบกขาต้องมากับปัญญา ถ้าไม่มีปัญญา ก็ไม่สามารถมีอุเบกขาได้ และถ้าไม่มีปัญญาแต่มีอุเบกขาก็เป็นวางเฉยแบบเฉยโง่ เรียกว่า **อัญญาอุเบกขา** ไม่ถือว่าเป็นธรรม ไม่เป็นกุศลธรรม

แต่การที่จะวางตัวให้พอดีนั้น ต้องมีความสามารถพิเศษถึงจะทำได้ อย่างเช่นสารภีที่วิ่งม้าไปนั้น การที่จะให้ม้าวิ่งเรียบและวางอุเบกขาได้นั้น ตัวต้องชำนาญแล้ว ถ้ายังซบซี้ใหม่ ยังไม่เป็น ก็วางอุเบกขาไม่ได้ คนที่จะวางอุเบกขาได้ต้องชำนาญ ต้องมีปัญญา เมื่อขี่ม้าไป ม้าวิ่งเรียบได้ที่ความเร็วพอดี ได้จังหวะทุกอย่างแล้วก็อุเบกขาได้ ถือบังเหียนดูเฉยอยู่ แต่ไม่มีความประมาท ตื่นตัวพร้อมอยู่ตลอดเวลา ผิดปกติเมื่อไรก็แก้ไขได้ทันที อย่างนี้เรียกว่าอุเบกขาได้ คนในบังคับบัญชา เมื่อทำงานกัน พอให้งานเขาแจ่มแจ้งจนรู้งานชัดเจนแล้ว พองานทุกอย่างเดินเรียบเข้าที่แล้ว ก็วางอุเบกขาได้ อย่าเข้าไปจู้จี้จุกจิกมากนักไมตรี ถ้าเข้าไปจู้จี้แทรกแซงก็ไม่ใช่อุเบกขา

ในการอบรมดูแลลูกก็เหมือนกัน ควรใช้เมตตาและอุเบกขาอย่างพอเหมาะพอควรเป็นหลัก และมีกรุณา มุทิตา เมื่อถูกเหตุการณ์ที่ต้องใช้ คือเมื่อลูกมีความทุกข์ ก็ต้องกรุณา เมื่อเขาสุข ประสบความสำเร็จ ก็ต้องมุทิตา การที่พ่อแม่รู้จักวางอุเบกขานี้เป็นการสร้างพัฒนาการที่สำคัญให้กับลูก ลูกที่สามารถสร้างความก้าวหน้าประสบความสำเร็จนั้น มาจากอุเบกขาของพ่อแม่ไม่น้อย เพราะช่วยให้เด็กทำอะไรเป็น รู้จักคิดสร้างสรรค์ ในขณะที่พ่อแม่เฉยอยู่ ทำให้เขามีความคิดเป็นของตัวเอง เดินหน้าไปได้

เราจะเห็นลักษณะนี้มากในพวกฝรั่ง พวกฝรั่งค่อนข้างจะมีอุเบกขามากสักหน่อย การที่อุเบกขามาก บางทีบางครั้งก็ดีกว่าไปเมตตามากเกินไป บางครั้งแม่แต่อุเบกขาโดยไม่ตั้งใจแต่กลับเป็นผลดี ทำให้เขารู้จักรับผิดชอบตัวเอง แต่ถ้าอุเบกขาไม่เป็นก็มีผลเสียอีก คือเสียความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูก ในเมืองฝรั่งความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับลูกไม่ค่อยดี พ่อเด็กโตแล้ว ก็เห็นห่างไม่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งก็เป็นข้อเสีย อาจจะเป็นจุดอ่อนของวัฒนธรรมตะวันตกก็ได้ จะเห็นว่าความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างลูกกับพ่อแม่ นั้น ประเทศทางตะวันตกจะไม่เหนียวแน่นเหมือนกับทางตะวันออก

ทางเรานั้นรู้สึกรู้ว่าจะใช้เมตตาดีมาก จนบางทีก็โอ้ไปเลย ของฝรั่งอย่างที่เคยเห็นตามสนามบิน เด็กฝรั่งนั้น พ่อแม่ไม่อุ้มไม่จูง เขาเดินหิ้วกระเป๋าไป ส่วนลูกก็วิ่งตามไปข้างหลัง นาน ๆ พ่อแม่ก็หันไปดู พอว่าไม่ให้หลง ลูกก็หยุดดู โน่น คุณนี่แล้วก็คอยเหลียวมองพ่อแม่ไปด้วย ประเดี๋ยวก็วิ่งตามมาทัน ประเดี๋ยวก็หยุดดูอะไร ๆ เด็กเขาก็ได้ฝึกตัวเอง ได้รับผิดชอบตนเอง และได้เรียนรู้เห็นโน่นเห็นนี่ไปด้วย

ส่วนพ่อแม่ไทยนั้นไม่ได้เลย กลัวลูกจะพลัดหลง จะลำบาก เลยอุ้มเสียเลย ทั้ง ๆ ที่โต เดิน วิ่งได้แล้ว นี่ต่างกัน อย่างนี้ คนไทยอาจจะอุเบกขาน้อยไปหน่อย เมตตาเกินไป หรือถ้าจะเป็นอุเบกขา ก็เป็นอุเบกขาแบบเฉยโง่ไปเลย กลายเป็นอัญญาอุเบกขาไปเสียอีก เพราะฉะนั้น สรุปว่า อุเบกขาต้องใช้ปัญญาเสมอ

ข้อที่ว่า **ปุพฺพวจรียาติ วุจฺจเร** บิฑามารดาเป็นบูรพาจารย์ แปลว่าอาจารย์คนแรก ข้อนี้ถ้าสังเกตก็เห็นได้ง่าย ไม่ลึกลับอะไร แต่คนไม่สังเกตคิดว่า บิฑามารดาที่เป็นบิฑามารดาอยู่ที่บ้าน ครูบาอาจารย์ก็อยู่ที่โรงเรียน ที่วัดที่วา

แต่พระพุทธรองค์กล่าวว่า บิดามารดานั้นแหละเป็นอาจารย์คนแรก พุดกันง่าย ๆ ก็คือว่าสอนลูกตั้งแต่ให้ดูนม ให้ถ่ายอุจจาระ ให้ถ่ายปัสสาวะ ให้ทำทุกอย่างเหมือนกับเด็กเพิ่งคลอดมา ต้องได้รับการสั่งสอนอะไรบ้าง มารดาเขาสอน ยังสอนต่อไปจนกว่าจะโต จะใหญ่พอที่จะไปโรงเรียนได้ จึงจะส่งไปโรงเรียน รัยษณัั้นหลายปีบิดามารดาสอน ก็เรียกว่าเป็นอาจารย์คนแรก ไม่มีใครจะแรกไปกว่านั้น คนไม่ค่อยมองกัน ถ้ามองกันก็จะเห็นความสำคัญบิดามารดาว่า เป็นผู้ที่ยืนลูกยืนวิญญานของลูกขึ้นมาทีเดียว ทุกคนทั้งหญิงทั้งชายสังเกตดูเถิดจะรู้ว่าที่เราเป็นอะไรอยู่ได้เดี๋ยวนี ก็เพราะเป็นการยืนของบิดามารดาตั้งแต่แรกคลอด ตั้งแต่อ่อนแต่ออก ดังที่เรียกว่าอาจารย์คนแรก เราจะเป็นคนหยาบคาย หรืออ่อนโยนก็แล้วแต่บิดามารดาขึ้นมาแต่แรก เราจะเป็นคนซื่อตรง ไม่ซื่อตรง ก็แล้วแต่บิดามารดาขึ้นมาแต่แรก ก็จะมีความคิดผิดคิดถูก คิดเลวคิดดี มีนิสัยใจคออย่างไร ก็แล้วแต่บิดามารดาขึ้นมาตั้งแต่แรก ก็เป็นการใส่ลงไปทีแรก แน่นแฟ้นมั่นคงเปลี่ยนยาก และนิสัยใจคอที่เป็นมาตั้งแต่เด็กก็เปลี่ยนยาก ผิงลงไปแน่นแฟ้น อย่างนี้เรียกว่าบิดามารดาเป็นอาจารย์คนแรก ดังนั้นควรจะมองเห็นความสำคัญ และระมัดระวังกันให้ดี ๆ บิดาก็ดีมารดาก็ดีจะระมัดระวังในเรื่องนี้ให้มาก ว่าท่านจะสร้างนรกหรือสวรรค์ให้แก่ลูกท่านได้โดยไม่รู้สึกลูกเขาคลอดมาใหม่ ๆ เราสอนลงไปอย่างไร อบรมลงไปอย่างไรลูกก็เป็นอย่างนั้น จะมีอนาคตที่ดีหรือไม่ดี ก็แล้วแต่อาจารย์คนแรก อาจารย์คนแรกทำหน้าที่สอนอยู่หลายปีกว่าจะเข้าโรงเรียน เราจะมีนิสัยอย่างไรก็มาจากบิดามารดา จะซื่อเหนียวอย่างยิ่ง หรือว่าจะประหยัดพอดี หรือจะมีใจกว้างเกินพอดี อย่างนี้ก็แล้วแต่นิสัยที่บิดามารดาเขาใส่ให้มา ในฐานะเป็นอาจารย์คนแรก การกระทำของบิดามารดาที่อบรมมาแต่แรก ดังนั้น การที่เด็กจะรอดตัวได้ หรือรอดตัวไม่ได้ ขึ้นอยู่กับการสั่งสอนที่แรกของบิดามารดาเป็นส่วนใหญ่ เดี๋ยวนีเรารอดตัวได้ก็ควรจะขอบพระคุณบิดามารดาที่สอนมาดี แล้วผู้ที่จะเป็นบิดามารดาต่อไปก็ขอให้ระมัดระวังเรื่องนี้ให้มากที่สุด จะสร้างลูกให้เป็นสัตว์ หรือจะสร้างลูกให้เป็นคน จะสร้างลูกให้เป็นมนุษย์ จะสร้างลูกให้เป็นเทวดาอะไรก็ได้ทั้งนั้น แล้วแต่การกระทำของท่าน ดังนั้นควรจะเตรียมศึกษาไว้ดี ๆ ความรู้อย่างไร ศีลธรรมอย่างไร ธรรมมะอย่างไร ศึกษาไว้ให้เพียงพอสำหรับจะปั้นลูกของตนได้ตามที่ปรารถนา นี่คือคำอธิบายของคำว่าบิดามารดาท่านกล่าวว่าเป็นอาจารย์คนแรก

ข้อต่อไปว่า **อาหุเนยยา จ ปุตตานิ** บิดามารดาเป็นพระอรหันต์ของลูก คำว่า **อาหุเนย** แปลว่าผู้ควรแก่การบูชา บุคคลที่ควรแก่การบูชาสูงสุด คือ พระอรหันต์ จึงแปลเสียเลยว่าเป็น **อาหุเนยยา** นี่ก็พระอรหันต์ บิดามารดาเป็นพระอรหันต์ของลูก ลูกควรจะเคารพบูชาสูงสุดหมดไม่มีเหลือ เรียกว่าบิดามารดาเป็นพระอรหันต์ของลูก จะต้องเคารพ จะต้องเชื่อฟัง จะต้องยอมให้ทุกอย่าง เด็กบางคนเขามาถามว่าถ้าบิดามารดาชู้กินเหล้า เล่นไพ่ ขโมย เราจะทำอย่างไร เราจะเคารพบิดามารดาได้อย่างไร ก็บอกว่ำนัั้น ก็ส่วนของบิดามารดา ส่วนเรายังต้องคงเคารพในฐานะที่เป็นบิดามารดา ถ้าเราเก่งพอเราก็สามารถจะพูดจา อุตสาหกรรมยากทนลำบากพูดจาให้บิดามารดาละสิ่งเหล่านั้นเสีย ก็คือการสนองพระคุณของบิดามารดาเป็นอย่างยิ่ง อย่าได้ละเลยเสีย อย่าได้ดูถูกดูหมิ่นบิดามารดาแม้ว่ากำลังเป็นอย่างนั้นอยู่ เราจะถือว่าบิดามารดาโดยความหมายแล้วก็ประหม่อมของลูก เป็นบูรพาจารย์ของลูก เป็นพระอรหันต์ของลูกตลอดไป ผู้ที่มีบิดามารดาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ก็อย่าดูถูกดูหมิ่น จะต้องเคารพส่วนที่เป็นบิดา

มารดา และพยายามแก้ไขไปตามเรื่อง ทำความเข้าใจกันให้ถึงที่สุด ก็จะต้องได้ ถ้าทำได้ก็ยิ่งเป็นบุญเป็นกุศลอันสูงสุด เป็นการทดแทนพระคุณบิดามารดาอันสูงสุด นี้เรียกว่าบิดามารดาเป็นพระอรหันต์ของลูก

ปชาย อนุกรมปกา นี้เป็นคำกล่าวรวบหมด ว่าเป็นผู้เอ็นดูสัตว์ **ปชา** นี้แปลว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ทั้งหมดทั้งสิ้น ทั้งโลกทั้งจักรวาลก็ได้ คนที่จะมาเอ็นดูแก่สัตว์ทั้งหมดนี้ไม่มีใครนอกจากบิดามารดา จึงเป็นการกล่าวว่บิดามารดาคือผู้เอ็นดูสัตว์ เป็นธรรมดาเป็นลักษณะปรกติธรรมดา เราก็แยกดูเป็นคน ๆ ว่าใครรักเรามากที่สุดในโลกนี้ ก็ไปพบว่าบิดามารดา ทุกคนในโลกนี้ก็เป็นอย่างนั้น ฉะนั้นบิดามารดาคือผู้มีความผู้เอ็นดูกรุณาต่อประชาสัตว์ทั้งหมดทั้งสิ้น ก็แสดงให้เห็นว่าบิดามารดามีความหมายพิเศษอย่างนี้ ไม่ใช่เพียงแต่ว่าคลอดลูกออกมาโดยทางวัตถุ โดยทางร่างกาย บิดามารดาคือผู้ให้กำเนิดเรามา นี่คือพูดจาตามภาษาคน ถ้าว่าภาษาธรรมที่ลึกลงไป ไม่เอาวัตถุร่างกายเป็นประมาณแล้ว บิดามารดาคือพระพรหม บิดามารดาคือบูรพาจารย์ บิดามารดาคือพระอรหันต์ บิดามารดาคือผู้เอ็นดูสรรพสัตว์ แม้ว่าจะเป็นการเอ็นดูในระดับธรรมดาสามัญ ก็เรียกว่าเป็นผู้เอ็นดูสรรพสัตว์ เหมือนกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเอ็นดูสรรพสัตว์ แต่เป็นการเอ็นดูในระดับที่สูงขึ้นไปด้วยคุณธรรม แต่ถึงอย่างไรก็ดีบิดามารดาทั้งโลกก็เป็นผู้เอ็นดูสัตว์โลกทั้งโลก อย่างนี้เรียกว่าบิดามารดาในภาษาธรรม

ทีนี้จะพูดถึงบิดามารดาในภาษาธรรมให้ยิ่งขึ้นไปอีก บิดามารดาในภาษาธรรมนั้นอยากจะพูดว่า พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่ พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ รู้ไหมว่าเป็นพ่ออย่างไร และพระธรรมเป็นแม่ เป็นอย่างไร และพระสงฆ์เป็นพี่ คืออย่างไร พระพุทธเจ้าเป็นต้นเหตุให้เกิดพระธรรม พระธรรมก็สร้างเรามา เราเกิดมาจากไหน พูดตามภาษาสูงสุดเขาว่าพระธรรมสร้างมา คือกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าพระธรรมได้ก็แล้วกัน พระธรรมเหมือนกับแม่คลอดเรามา พระพุทธเจ้าเหมือนกับพ่อ ทำให้เกิด ให้เกิดการเกิดอันนี้ขึ้นมา และพระสงฆ์คือผู้ที่เกิดก่อนเรา เราเรียกว่าเป็นพี่ เพราะฉะนั้น พุทธบริษัทที่ดี ไม่ใช่ที่เลวไม่ใช่ที่ไร้ความหมาย ควรจะมีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ มีพระธรรมเป็นแม่ มีพระสงฆ์เป็นพี่ได้ด้วยกันทุกคน แต่ถ้าเป็นพุทธบริษัทแต่ปาก พุทธบริษัทไม่จริง พุทธบริษัทหลอกลวง ก็ไม่มีโอกาสจะเป็นเช่นนี้ เพราะว่าพระพุทธเจ้าคืออะไรก็รู้อัจฉิ พระธรรมคืออะไรก็รู้อัจฉิ พระสงฆ์คืออะไรก็รู้อัจฉิ ดังนั้นเรารู้ตามที่เราได้เรียนมาแล้วว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์คืออะไร แต่ต้องการให้ดูให้ลึกให้ยิ่งขึ้นไป และพระพุทธเจ้าพระองค์จริงนั้นอยู่ที่ไหน คือสติปัญญาสูงสุดรู้เรื่องดับทุกข์ เรื่องดับทุกข์นั้นเป็นพระธรรม พระธรรมก็ทำให้เราเกิดใหม่ เป็นคนดับทุกข์ได้ เราเป็นคนโง่ดับทุกข์ไม่เป็น ก็ตายเสียมาเกิดใหม่ เป็นพุทธบริษัท เป็นบุคคลที่รู้อัจฉิพระธรรมดับทุกข์ได้ นี่ก็เหมือนกับเกิดใหม่ เกิดใหม่มาเป็นคนที่ดับทุกข์ได้ คนเกิดใหม่แล้วมีพระธรรมเป็นแม่ มีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ พระสงฆ์ที่เขามาก่อนหน้าเราเกิดก่อนเราก็เป็นพี่ ก็เป็นพี่ของเรา อย่างนี้เรียกว่าพูดภาษาธรรมที่ยิ่งขึ้นไป ลองเทียบกันดูใหม่ก็ได้ ภาษาคนพ่อแม่คือที่คลอดลูกออกมาตามธรรมดา หมาแมวก็คลอดได้คลอดเป็น อย่างนี้พ่อแม่ในความหมายภาษาคนธรรมดา พ่อเป็นภาษาธรรมที่แรก พ่อแม่เป็นพรหมพ่อแม่เป็นบูรพาจารย์ พ่อแม่เป็นอรหันต์ของลูก พ่อแม่เป็นผู้เอ็นดูสรรพสัตว์ เขาไม่ได้พูดกันที่เนื้อหนังร่างกายแล้ว พูดกันถึงที่ถึงการกระทำอันเร้นลับลึกซึ้งแล้ว อย่างนี้สุนัขกับแมวทำไม่ได้ การเป็นพ่อแม่อย่างที่ดีสุนัขและแมวก็เป็นได้นั้นก็อย่างที่เราเกิดมา แล้วสูงขึ้นไปก็กลายเป็นว่าเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่ของตน เป็นพระ

พรหมของลูก เป็นบูรพาจารย์ของลูก เป็นพระอรหันต์ของลูก เป็นผู้เมตตากรุณาแก่สรรพสัตว์ไม่มีใครยิ่งกว่า ลองคิดดูเถอะว่าใครรักเราที่สุดในโลกนี้ ก็ไม่เว้นพ่อแม่ ไม่มีอะไรนอกไปจากพ่อแม่ นั่นภาษาธรรม พูดอย่างนั้น ทีนี้ภาษาธรรมให้เข้มข้นขึ้นไปอีก ก็เลยพูดว่าเรานี้มีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ มีพระธรรมเป็นแม่ มีพระสงฆ์เป็นพี่ พ่อก็คือทำให้เรามีธรรมะ ธรรมะก็คือสิ่งที่จะตัดกิเลสดับทุกข์ได้ เราเลยมีพุทธะ ธรรมะเป็นพ่อแม่ และสังฆะที่เกิดก่อนเราก็คือเป็นพี่ทั้งหมด

ถ้าใครทำตนได้อย่างนี้ก็เรียกว่าได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่พุทธบริษัทจะพึงได้รับ จะเป็นพุทธบริษัทสูงสุดแท้จริงไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา ขอให้ทุกคนจงได้พยายามให้สุดความสามารถของตน จนถึงกับว่ารู้สึกอย่างนี้จริง ๆ ว่าพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์ทั้งหลายเป็นพี่ แล้วก็มีปิติปราโมทย์มีจิตใจหลุดพ้นไปจากความผูกพันรัดรั้งอะไรต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุที่ว่ามีความศรัทธา มีปัญญา เป็นต้น อยู่ในบุคคลนั้น เราจะนึกถึงพ่อแม่ในระดับนี้กันหรือไม่ เปรียบเทียบกันก็ได้ว่าแม่เลี้ยงเรามาอย่างไร พระธรรมก็เลี้ยงเรามาอย่างนั้น พ่อแม่เป็นต้นเหตุให้เกิดกำเนิดอย่างไร พระพุทธเจ้าก็เป็นต้นเหตุ เป็นให้เกิดกำเนิด คือเป็นอริยบุคคลขึ้นมา จากความเป็นปุถุชนอย่างนั้น และพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบล่วงหน้าไปมากแล้ว ก็เหมือนกับว่าเป็นพี่ของเรา

เมื่อเรามีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ มีพระธรรมเป็นแม่ เราจะสนองพระคุณของท่านอย่างไร พระพุทธเจ้าท่านทรงประสงค์อะไร เราก็กทำอย่างนั้น พระธรรมมีความมุ่งหมายอย่างไร เราก็กทำอย่างนั้น พระธรรมมีความมุ่งหมายที่จะดับทุกข์ของตนเองและผู้อื่น เราก็กพยายามดับทุกข์ทั้งของตนเองและผู้อื่น เราก็กเป็นลูกของพระธรรม พระพุทธเจ้าประสงค์ว่าเธอทั้งหลายจงประพฤติประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์ เราก็กอุทิศเสียสละทุกสิ่งทุกอย่างทุกประการช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อสืบศาสนาสืบพระธรรมไว้ให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงทั้งเทวดาและมนุษย์ เทวดาในที่นี้หมายถึงคนรวย คนไม่ต้องออกเหงื่ออีกต่อไปเรียกว่าเทวดา มนุษย์คือผู้เป็นอยู่ด้วยเหงื่อต้องคลุกเคล้ากันไปกับเหงื่อ แต่ว่าทั้งสองพวกนี้ก็ยังไม่พ้นทุกข์ ยังมีทุกข์ เทวดามีความทุกข์ตามแบบเทวดา มนุษย์มีความทุกข์ตามแบบของมนุษย์ พูดให้ชัดกว่านี้ก็คือคนรวยมีความทุกข์ไปตามแบบของคนรวย อยากโง่ก็มี โลภะ โทสะ โมหะ มีน้ำตาไหลอัดอั้นตันใจบ่อย ๆ เพราะความรวย ก็แปลว่าคนรวยก็มีความทุกข์ไปตามแบบของคนรวย ทีนี้คนจนก็ไม่ต้องพูด ก็ดูแล้วก็ความโง่ของคน มีโลภะ โทสะ โมหะ ไปตามแบบของชาวโลก และไปบูชาอบายมุข ตีมน้ำเมา เทียวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงานจนได้ยากได้จนแล้วหาทางเรียนทางลัด จี้อัปยศโหมมาแก้ความจน ก็เป็นทุกข์มากขึ้น แปลว่าคนจนมีความทุกข์ไปตามแบบคนจน คนรวยมีความทุกข์ไปตามแบบคนรวย เทวดามีความทุกข์ไปตามแบบของเทวดา เพราะยังมีกิเลสตัณหา คนจนก็มีคน มนุษย์ก็มีทุกข์ไปตามแบบของมนุษย์

พระพุทธเจ้าตรัสว่าตถาคตเกิดขึ้นมาในโลกนี้ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลสัตว์ทั้งปวงทั้งเทวดาและมนุษย์ ธรรมวินัยที่ตถาคตแสดงไว้บัญญัติไว้นี้ก็เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงทั้งเทวดาและมนุษย์ เธอทั้งหลายจงช่วยกันรักษาไว้ซึ่งธรรมวินัยนี้ ให้เพื่อไว้เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์ พระพุทธองค์เน้นตรงไปที่การช่วยกันทำให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์ทั้งหลายทั้งเทวดาและมนุษย์ เมื่อเราถือว่าท่านเป็นพ่อ เราเป็น

ลูก จะสนองพระองค์แล้ว ต้องเสียสละทุกอย่างทุกประการ ที่จะทำให้เกิดความสุขประโยชน์แก่อกุลแก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งปวง ทั้งเทวดาและมนุษย์ ช่วยกันเผยแผ่ศาสนา ช่วยกันร่วมมือให้เกิดการเผยแผ่พระศาสนา ให้มีการปฏิบัติธรรม มีอยู่เป็นชั้น ๆ ช่วยกันได้เป็นชั้น ๆ อย่างในวัด ๆ หนึ่งมีกิจการงานหลายรูปแบบ หลายระดับ หลายขั้นตอน แต่ว่า ทุกขั้นตอนทั้งหมดนั้นเป็นไปเพื่อให้วัด ทำหน้าที่เป็นแสงสว่างของสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จะได้ศึกษาปฏิบัติและดับทุกข์ได้

ฉะนั้น ขอให้ทุกคนเมื่อคิดอย่างอื่นไม่ออกก็ให้คิดอย่างนี้ ให้ช่วยกันทำในลักษณะนี้ เป็นการสนองพระองค์ ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพ่อ สอนองพระองค์ของพระธรรมผู้เป็นแม่ สอนองพระองค์ของพระสงฆ์ผู้เป็นพี่ นี้ก็เรียกว่าบุตร ที่ดีที่สุดของบิดามารดา ก็เป็นอันว่าเรารู้จักพ่อ รู้จักแม่ รู้จักลูก รู้จักพี่ รู้จักตัวเองที่เป็นลูก ก็ไปดูแลถูกต้องตาม หน้าที่ของตนของตน ดังที่จะสรุปอีกทีหนึ่งว่าถ้าพูดโดยภาษาคน พ่อแม่ก็คือผู้ที่คลอดลูกมาในลักษณะที่เป็นการ สืบพันธุ์ เหมือนกับสัตว์ทั้งหลายก็ทำเป็น แต่ถ้ามองดูในภาษาธรรมแล้ว ไม่ใช่อย่างนั้น ไกลกว่านั้นมาก พ่อแม่คือ พระพรหม พ่อแม่คือบูรพาจารย์ พ่อแม่คือพระอรหันต์ พ่อแม่คือผู้เฝ้าดูสรรพสัตว์ ถ้าให้เป็นภาษาธรรมยิ่งขึ้นไป กว่านั้นอีก พ่อคือพระพุทธเจ้า แม่คือพระธรรม พี่คือพระสงฆ์ นี่เป็นหัวข้อที่จะถือเป็นหลักปฏิบัติได้ และขยายให้ ละเอียดออกไป

ขอให้ท่านทั้งหลายได้มีบิดามารดาที่ดี จะได้เป็นที่ดีซึ่งตรงทั้งสองฝ่าย ตรงแก่ความประสงค์ทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายพระธรรม และฝ่ายโลก ฝ่ายพระศาสนาก็ต้องการบุตรที่ดี บิดามารดาที่ดี ฝ่ายพระธรรมก็ต้องการบุตรที่ดี บิดา มารดาดี ไม่ว่าจะมองกันในด้านไหนล้วนแต่ต้องการบุตรที่ดี บิดามารดาที่ดี พี่น้องลูกหลานที่ดี ทั้งหมดนี้สำเร็จด้วยการมีธรรมะ มีพระพุทธ มีพระธรรม มีพระสงฆ์อยู่กับเนื้อกับตัว และปัญหาต่าง ๆ ก็หมดไป ขอให้ท่านทั้งหลาย จดจำเอาไปคตินึกศึกษา เห็นด้วยแล้วก็ปฏิบัติตาม ถ้าไม่เห็นด้วยก็ไม่ต้อง

การแสดงพระธรรมเทศนาสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติธรรมเทศนาไว้แต่เพียงนี้

เอวี่ ก็มีด้วยประการฉะนี้.